

de Zelfzwichter

2019 / 2



Grunneger Meulenlaid van Erwin de Vries
Harm-Ydo Hilberdink, molenaar in Amsterdam
Molens in het Pronkjewailpad

de Zelfzwichter

de Zelfzwichter

Jaargang 23, nummer 2

september 2019

ISSN 1877-7732

Losse nummers: 4 euro plus porto

De Zelfzwichter verschijnt in 2019 in de maanden mei/juni, september en december. Donateurs van de Stichting Het Groninger Molenhuis ontvangen het blad automatisch.

DONATIES

Minimaal 20 euro per jaar

Het Groninger Molenhuis

Lopende Diep 8, 9712 NW Groningen

(050) 313 00 52

www.erfgoedpartners.nl

Rekeningnummer: NL32 TRIO 0784 8534 28

REDACTIE

Gitta op den Akker, Jan Kugel,
Tjerd van Riemsdijk, Bert Steenhuizen,
Margreet Versteeg
eindredacteur
Thea Pol
pol@erfgoedpartners.nl

Aan dit nummer werkten mee:

Albert Buursma, Herman Bink, Johan van Dijk,
Paul Groen en Bob Poppen. Bijdragen MSMOG:
Reint Huizenga, Fred Nieborg en Tim Smit

De redactie behoudt zich het recht voor ingezonden artikelen in te korten en/of aan te passen. Overname van artikelen is eerst na overleg met de uitgever toegestaan.

Vormgevingsconcept

Opmaak

Drukwerk

Sluitingsdatum

kopij 2019/3 (papieren versie)

Dineke Buist

Bert Holtkamp

Drukkerij Tienkamp

1 november 2019

OMSLAG-thema 2019: Recreatie en toerisme rond de molen

Foto omslag: Erwin de Vries op de stelling van korenmol

De Meeuw in Garnwerd

Foto: Elmer Spaargaren

Achtergrond: korenmol Wilhelmina Noorderhogebrug

AutoCAD-tekening: Ben Hut van Wieringa molenbouwadvies

Voorpagina's 2018

De molenaar

- 3 "Molens horen bij het landschap, het dorp en de samenleving"
- 6 Groninger molenaars over de provinciegrenzen: Harm-Ydo Hilberdink
- 9 Peter Velthuis over molens, de Tocht om de Noord en het Pronkjewailpad
- 13 Ander molennieuws
- 14 Historische rubriek
- 15 Ken je jouw eigen molen eigenlijk wel?
- 19 Molenonderhoud
- 22 Groninger molenwereld
- 24 Museale molenvondst

Het Groninger Molenarchief is gevestigd in het Groninger Molenhuis

Lopende Diep 8, 9712 NW Groningen

(050) 313 00 52

(geopend maandag t/m woensdag)

molenarchief@groningermolenhuis.nl

KORENMOLEN WILHELMINA TE NOORDERHOOGEBRUG
MARTIJN SCHOLTENS



Zelfzwichter

Een wieksysteem met kleppen die automatisch openen en sluiten afhankelijk van de wisselende windkracht. Eén van de verbeteringen ten opzichte van de oudhollandse zeilwieken.

TEKST: ALBERT BUURSMA

FOTO'S: ELMER SPAARGAREN

“Molens horen bij het landschap, het dorp en de samenleving”

Speciaal voor het Groninger Molenweekend van 2019 heeft zanger Erwin de Vries in opdracht van Erfgoedpartners het ‘Grunneger Meulenlaid’ geschreven en gecomponeerd. Tijdens de eerste dag van dat weekend, op zaterdag 8 juni, werd dit lied bij enkele deelnemende molens ten gehore gebracht. Alle reden om de maker van dit lied te interviewen.

Het vraaggesprek met Erwin de Vries vindt plaats in korenmolen De Meeuw in Garnwerd waar Erwin alweer jaren geleden de videoclip ‘Mien Laid’ heeft opgenomen. Dankzij molenaar Alex Buist, die zelf verhinderd is, maar collega-molenaar David Reitsema bereid gevonden heeft aanwezig te zijn, kan dit interview plaatsvinden op de maalzolder van de Garnwerder molen.

Iets met molens?

Heeft Erwin iets met molens? “Ik heb iets met het Groninger landschap. Daar horen de molens bij. Molens zijn een onderdeel van het dorpsbeeld, waar ze tussen prijken.” Hij woont in Meeden, nu een molenloos dorp maar eens was dat anders. “Vroeger had Meeden er twee. Daaraan herinnert nog de straatnaam ‘Tussen baide meulens’. Het is jammer dat ze er niet meer zijn. Er komen wel windmolens, maar dat is een heel ander verhaal. Ik ben niet tegen windenergie, maar als ik zie op welke manier ze er doorgedrukt zijn... Maar genoeg daarover.

Molens betekenen voor mij stilstaan bij vroeger, vol bewondering. Het heeft er mee te maken waar we

vandaan komen. Ik zou wel in een molen willen wonen, maar ben aan de andere kant ook gesteld op mijn privacy.

Mijn opa en oma woonden trouwens bij een molen in Kropswolde. Daar woonden ze zo’n 100 meter vandaan. Als kind vond ik dat altijd fascinerend. Daarom waren ze voor mij “Opa en oma molen” en dat zijn ze ook altijd gebleven.”

Totstandkoming van het ‘Meulenlaid’

Het is niet gemakkelijk om uit te leggen hoe een compositie tot stand komt. Erwin: “Wat het uiteindelijk wordt is een proces dat heel lastig uit te leggen is. Dat gaat met associaties. Wat komt het meest op in je hoofd? Ook qua gevoel, het gevoel dat je er persoonlijk bij hebt. Dat is altijd persoonlijk. Ik vind het belangrijk dat in een liedje iets zit dat je persoonlijk raakt; dat je niet meer kan staan van verdriet, of opspringt van blijdschap: het gaat om emotionele overdracht. Ik zie alles meteen in beelden en ik probeer die beelden te vertalen in woorden. Het gaat erom wat het dichtst bij het gevoel komt. Ik schrijf niet alleen voor mij, maar voor allemaal. Over dat waarmee we ons kunnen identificeren.

Ik heb wel op YouTube gekeken naar molenliederen, maar dat viel tegen. Dan krijg je zoiets van het heel bekende ‘Daar bij die molen, die mooie molen’. Maar verder is er niet zoveel. Een voorwaarde was dat een grote groep mee moest kunnen zingen; het moest makkelijk in het gehoor liggen. Dan krijg je een meer simpele ‘deun’ met bijbehorend akkoordenschema.



Maar ik wilde geen ‘volkszangerscompositie’, al zal ik daar geen kwaad woord over zeggen.

Meezingen gaat makkelijk op een manier van je één, twee drie... Het is daarom een vrij traditionele vorm geworden met een driekwartsmaat. Dat was eigenlijk een vanzelfsprekende keuze, maar qua compositie wilde ik wel iets wat niet al te veel voor de hand ligt.”

Opdracht

Zoals hiervoor al is aangegeven, ging het om een opdracht. Met dergelijke opdrachten is Erwin niet onbekend: “Ik heb bijvoorbeeld een lied gemaakt voor Thuiszorg, en voor Algemeen Belang: de commercial ‘Ooit’, die veel op TV is geweest. Voor het dorp Ganzedijk heb ik ook een lied gemaakt en nog een aantal van die dingen.” Over hoe dit lied zich tot de rest van zijn oeuvre verhoudt en of hij voor zichzelf ook een dergelijke compositie met driekwartsmaat gemaakt zou kunnen hebben, antwoordt Erwin: “Tja, die is wat ouderwets. Ik had misschien een andere insteek gekozen. Dat is het mooie wanneer je iets in opdracht maakt. Dat maakt wel wat uit. Voor een eigen lied met dat thema zou ik waarschijnlijk een andere stijl hebben gebruikt. Dan kom je tot andere wendingen. Mijn werk gaat qua stijlen alle kanten op.

Het kan bijvoorbeeld ook punk zijn, maar het is wel allemaal pop-georiënteerd.”

Reacties

Hoe waren de reacties? ‘Het is goed ontvangen; de reacties waren positief. Mensen vinden het leuk. Het lied ligt al bij Radio Noord. Ik kreeg wel nog via via een reactie van een ‘taalneuker’. Die vond dat ik in plaats van ‘meulenoar’ het woord ‘mulder’ moest gebruiken. Dat soort discussies kom je wel vaker tegen. Maar ik doe toch lekker zoals ik denk dat ik het zelf wil hebben, en niet zoals het ‘moet’. Er is altijd wel iemand die denkt het beter te weten. Dat krijg je, als je je kop boven het maaiveld uitsteekt. Ik heb er wel goed over nagedacht.

Taal heeft ook te maken met de tijd waarin je leeft. Ik schrijf al jaren in het Gronings. Als je wilt dat de jeugd de taal oppakt, moet je het ook begrijpelijk houden. Het is ook maar hoe de mensen praten.

Toen mijn vrouw het lied hoorde zei ze: ‘Oh wat mooi’. Zij hoorde het als eerste, na de jongens van de band, natuurlijk, in de studio in de Achterhoek, waar we altijd opnemen. Dit molenlied valt qua compositie wat buiten de boot, maar mijn vrouw was het daar helemaal niet mee eens.”

Grunneger Meulenlaid

Houveul störmén hebben wie deurstoan
In dit laand van kôrte metten
De meulen zörgt veur stoet
Om wieder aarbaaid te verzetten

De horizon verroaad
Een vergezicht of contouren
Van de grond zo kostboar
Daint de meulen van laand en boeren

Dus as de meulen begunt te zwaaien
Zwaai din even zo mooi weerom
As dank veur al zien aarbaaid
En hou tröts wie binnen op hom

En de meulen zal draaien en draaien
van de meulenoar zien tröts en zien pracht
Dus loat de wind moar goan waaien
Een toonbeeld veur levenskracht

Bie vreugde, rust of raauw
Geven de wieken betaikenis
Verbonden mit het volk
Honderden joaren geschiedenis

Ons koren op de meulen
Bie veur of tegenwind
Loaten de meulens Grunnen stroalen
Wat de mins en de natuur verbind

Dus as de meulen begunt te zwaaien
Zwaai din even zo mooi weerom
As dank veur al zien aarbaaid
En hou tröts wie binnen op hom

En de meulen zal draaien en draaien
van de meulenoar zien tröts en zien pracht
Dus loat de wind moar goan waaien
Een toonbeeld veur levenskracht

Dus heur hou luut het haart
Des meulenoar klopt
Bie volle kracht op t meulenhoes
Dus wees gain Don Quichot

Loof de meulen, loof de wieken
As meziek zallen ze speulen
Zolaank de wind moar waaien blift
Zwaaien wie weerom noar de meulen

Dus as de meulen begunt te zwaaien
Zwaai din even zo mooi weerom
As dank veur al zien aarbaaid
En hou tröts wie binnen op hom

En de meulen zal draaien en draaien
van de meulenoar zien tröts en zien pracht
Dus loat de wind moar goan waaien
Een toonbeeld veur levenskracht
Een toonbeeld veur levenskracht!

© Tekst & muziek van Erwin de Vries



Schrijven: taal en landschap

In de liedtekst komen wel 'graan' en 'stoet', maar geen poldermolens voor. Heeft hij daar bewust voor gekozen? Erwin: "Je moet een songtekst algemeen benaderen. Dat betekent dat je keuzes moet maken. Je kunt niet alles over molens in een lied stoppen."

En dat geldt ook wat het Gronings aangaat: "Niet iedereen is die taal machtig. Ik werk in een beperkt taalgebied en dan moet je niet zoiets hebben van wat bedoelt 'ie in vredesnaam; waar heeft 'ie het over?' Of hij in het Gronings denkt bij het schrijven? Hij denkt na: "Nee, in eerste instantie in het Nederlands, en dan ga ik naar het Gronings, maar ik heb wel snel de woorden erbij."

De molen past uiteraard uitstekend in het Groninger landschap, waarover Erwin veel zingt, maar hij is wel op zoek naar nieuwe manieren van benadering.

"Iedere vorm van kunstuiting heeft betrekking op gedrag. Daar kun je heerlijk inspiratie van opdoen. Met landschap heb ik het op den duur ook wel gehad. Ik heb acht albums gemaakt en ben op zoek naar nieuwe inspiratie. Wel ben ik heel erg verbonden aan Groningen. Ik ken de cultuur goed. Zo is er in de Veenkoloniën een heel andere mentaliteit dan op het Hogeland."

Kijk op molens en 'wiekentaal'

Ben je ook anders naar molens gaan kijken? "Nee, en dat zal ook niet veranderen, denk ik. Ik kwam er achter dat ik best wel veel van molens afwist. Het is een heel oud stuk techniek." Je zingt ook over de stand van de molenwieken, zoals de stand bij 'rouwen' en 'trouwen'. Erwin: "Ja, dat kende ik al. Wat dat betreft zijn molens verweven met de gemeenschap. Dat is mooi. Ze zijn van invloed op de stemming in de samenleving van een dorp. Ze geven het leven weer, zoals het is: het is niet alleen maar feest. Je moet ook wel eens treuren, want er wordt iemand ziek, of iemand gaat dood... Zo is mijn muziek ook. Het is fascinerend hoe de molen hoort en hoorde bij het dagelijks leven. Hij voorziet niet alleen in behoeften als het dagelijks brood maar geeft ook uiting aan gemoedsgesteldheid. Hij sluit aan bij het geheel, bij hoe men leeft."

Groninger molenaars over de provinciegrenzen: Harm-Ydo Hilberdink

In de provincie Groningen zijn al bijna 50 jaar vrijwillige molenaars actief. Sommigen van hen zijn om diverse redenen verhuisd, maar hebben hun molenaarsbestaan in een andere provincie voortgezet. Waar zijn deze voormalige Grunnegers terechtgekomen, op welke molens zijn ze actief en wat is hun binding met hun geboorteprovincie? In deze eerste editie staat vrijwillig molenaar Harm-Ydo Hilberdink van de unieke krijtmolen d'Admiraal in Amsterdam-Buiksloot (Noord) centraal.

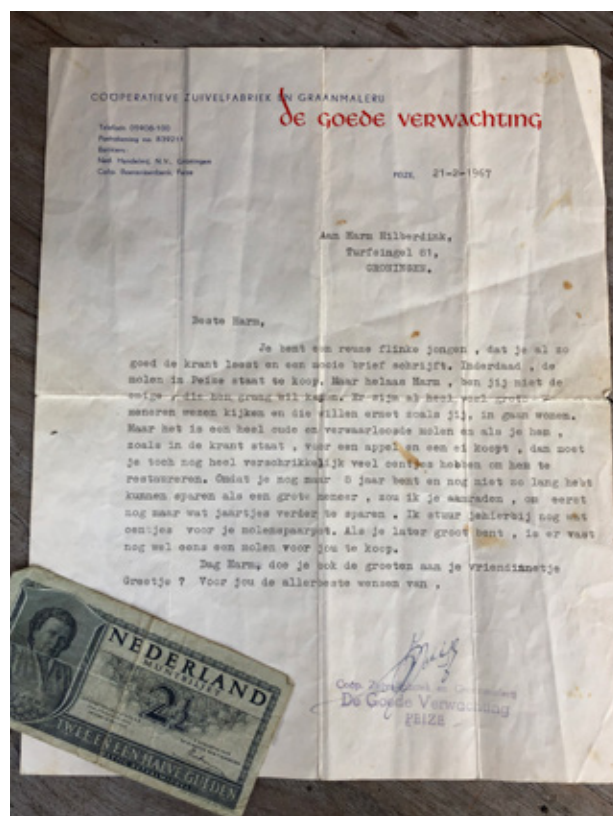
Een molen voor een appel en een ei

Harm-Ydo Hilberdink (1958) werd geboren in Huize Tavenier in de stad Groningen. Sommigen kennen hem misschien als regisseur van onder andere de regiosoap Boven Wotter, de theatervoorstelling De Nieuwe Man of heel recent de Voetbalopera Veendammer Wind. Nog steeds is Harm-Ydo vaak in Groningen te vinden. Als we het over molens hebben, dan kunnen we ver terug gaan in de tijd. Aan het einde van de jaren zestig stond de verwaarloosde molen van Peize te koop. De toen achtjarige Harm-Ydo zag daarover een krantenartikel en besloot direct actie te ondernemen: hij schreef toenmalig eigenaar J.B. Oosterhoff van de zuivelfabriek De Goede Verwachting een brief dat hij graag de molen wilde kopen om er samen met buurmeisje Greetje in te gaan wonen. Hij spaarde daarvoor heel wat centjes in een speciale molenspaarpot die hij tezamen met de correspondentie met de eigenaar heeft bewaard. Hij kreeg een keurige brief terug met daarin de mededeling dat een molen wellicht in de toekomst voor hem was weggelegd. Als aanmoediging

kreeg hij een papieren rijksdaalder voor zijn molenspaarpot. "Het was zo leuk dat deze directeur een kind echt serieus kon nemen en daardoor liet hij de fantasie bij mij leven" licht Harm-Ydo toe. De molenfascinatie bleef dan ook en snel daarna bezocht de kleine Hilberdink samen met zijn tante een van de molens in Winschoten, die hij tot in de kap mocht bekijken.

In opleiding bij Bernard Dijk

Harm-Ydo's oudere broer was gehandicapt en verbleef regelmatig in een revalidatiecentrum in Arnhem. De



jonge Harm-Ydo combineerde de bezoeken aan zijn broer graag met een kijkje in het Nederlands Openluchtmuseum in die stad. De museummolenaar vertelde hem daar dat er een opleiding voor vrijwillig molenaar was en hij wist dat dit in Groningen mogelijk was bij Bernard Dijk. Niet lang daarna reed Harm-Ydo op een zondagmiddag naar het Aduarderdiep om een kijkje te nemen bij poldermolen De Eolus waar Bernard en Riek Dijk de scepter zwaaiden. Hij werd gelijk uitgenodigd om de komende zaterdag mee te gaan op excursie naar de molens in Noord- en Zuidlaren. Na eerst al doorweekt aangekomen te zijn bij Bernard en Riek Dijk ("Ik kreeg sokken van Riek aan en oude klompen van Bernard."), ging Harm-Ydo mee op pad. Op De Korenschoof in Noordlaren was die in de kap gelijk getuige van een zijontlading van een blikseminslag en was de vonk met de molens definitief bezegeld. Hij volgde de opleiding tot vrijwillig molenaar op korenmolen De Onderneming in Vierhuizen, maar was ook bij Dijk op De Eolus kind aan huis. "Doordat ik pas 16 jaar oud was, voelde ik me altijd een beetje 'de molenzoon' van de familie Dijk. De andere molenaars in opleiding waren toch vaak wat ouder." Uiteindelijk deed Harm-Ydo op zijn 18e examen op De Korenschoof: de eerste molen waar zijn opleiding met een donderslag en een ontlading begon!

Garnwerd

Aanvankelijk was Harm-Ydo een half jaar vrijwillig molenaar op koren- en pelmolen De Ster in Winsum naast oud-molenaar Van Hoorn, maar al snel vertrok hij naar korenmolen De Meeuw in Garnwerd om vrijwillig molenaars Herman Wilderberg en Harm van Huis te gaan versterken. Het was het plan om na de restauratie naar de molen in Feerwerd te gaan, maar toen beroepsmolenaars Henk Epskamp en later Rolf Wassens daar aan de slag gingen, bleef Harm-Ydo op De Meeuw. Elke zaterdag en zondag maalden ze met de Garnwerder molen en daar bewaart Harm-Ydo zeer goede herinneringen aan. "Op Oudejaarsdag stond Harm van Huis beneden in de molen olieballen te bakken en het is wel eens gebeurd dat ik ondertussen snel moest gaan malen omdat het meel voor het beslag helemaal op was" voegt hij lachend toe. Om ook het dorp Garnwerd wat beter te leren kennen besloot Harm-Ydo om mee te gaan spelen bij de voorstellingen van rederijkerskamer IOVIVAT. Daar ontstond zijn passie voor het theatervak en met name zijn ambitie om regisseur te worden.

Naar Amsterdam

Harm-Ydo doorliep de Pedagogische Academie, maar merkte na meerdere jaren amateurtoneel dat hier toch zijn roeping lag. In 1988 vertrok hij naar Amsterdam om daar aan een opleiding tot regisseur te gaan beginnen. De molens zette hij even opzij, met het doel



om dat na zijn opleiding weer op te pakken. Toch kroop het bloed waar het niet gaan kon en min of meer bij toeval werd Harm-Ydo in mei 1991 de nieuwe molenaar van krijtmolen d'Admiraal uit 1792 aan het Noordhollandsch Kanaal in het voormalige dorpje Buiksloot, al jaren onderdeel van Amsterdam-Noord. De molen had toen een paar jaar stilgestaan en alhoewel het een krijtmolen was, werden alleen nog af en toe dakpannen fijngemalen ten behoeve van graveltennisbanen. De molen was verder vrijwel leeg en van het verleden als krijtmolen was nog maar weinig terug te vinden. De zaal naast de molen werd door een cateraar gebruikt, maar Harm-Ydo slaagde er gelukkig in om de molen snel weer aan het draaien te krijgen.

Een droom die uitkomt

Harm-Ydo en zijn partner Roland van Veen, met wie hij in 2001 in Oostum bij Garnwerd (hoe toepasselijk!) in het huwelijk trad, woonden vanaf 1995 in een appartement met uitzicht op de krijtmolen. Stukje bij beetje zorgde Harm-Ydo dat de oude luister van de krijtmolen weer werd hersteld. Na zeer veel schoonmaken (rode dakpannen laten veel kleur achter op de grote kantstenen van een molen) kreeg hij het uiteindelijk zo ver dat d'Admiraal ook weer daadwerkelijk krijt kon gaan malen. Maar er waren nog meer wensen en dromen waar het de molen betrof. De grootste daarvan was om de molenaarswoning weer in ere te herstellen. Dergelijke projecten kosten nou eenmaal veel geld en pas na het behalen van de eerste plek van de eerste Bankgiroloterij Molenprijs in 2011 (waarbij 'onze' Groninger zaagmolen De David in het openluchtmuseum in Warffum de tweede plek behaalde) kwam er meer schot in de zaak. Na enkele jaren hard werken was het dan eind 2012 zo ver dat Harm-Ydo zijn droom kon

verwezenlijken door in de molen te gaan wonen. Niet met Greetje, maar met zijn Roland met wie hij inmiddels bijna 40 jaar samen is.

Regisseur, molenaar en gastheer

De molen en de molenaarswoning zijn met de tuin een prachtig paradijsje geworden. De cateraar is al jaren uit de molen vertrokken en Harm-Ydo combineert nu zijn werkzaamheden als regisseur met die van molenaar van de krijtmolen én als gastheer van de molenzaal tussen de molen en molenaarswoning die naar de toepasselijke naam d'Admiraliteit luistert. Ondertussen zorgt hij samen met Roland en met de eigenaar van de molen, Stichting Krijtmolen d'Admiraal, voor allerlei

leuke plannen. Hierdoor blijft de krijtmolen volop in de belangstelling staan en wordt die ook steeds beter ingericht om bezoekers het verhaal over krijt en alles wat daarmee te maken heeft te kunnen vertellen. Als het aan Harm-Ydo ligt blijft hij zich daar nog heel veel jaren voor inzetten. En voor alle Groninger molenaars en andere geïnteresseerden die dit pareltje aan de rand van Amsterdam nog nooit hebben gezien: ga zeker eens kijken bij d'Admiraal en zijn zeer enthousiaste molenaar! Harm-Ydo Hilberdink is daarnaast ook vaak in het Groningse te vinden. Ook nu zijn ouders niet meer leven keert hij nog graag terug naar zijn roots om te werken of familie en vrienden op te zoeken.



Peter Velthuis over molens, de Tocht om de Noord en het Pronkjewailpad

Superpopulair intussen, en nu al weer voor de 14e keer, is er het laatste weekend van september:

'De Tocht om de Noord'. Peter Velthuis, de bedenker ervan kwam ook met het idee voor 'Het Pronkjewailpad'.

Ik praat met hem hierover bij een van de stempelposten langs de tocht: molen De Ruiten nabij Slochteren.

Al vanaf het begin in 2005 is de 'Tocht om de Noord' een succes. Peter, een echte Groninger, geboren in Veendam (1954), werd in 2005 benaderd door de Provincie Groningen om voor bezoekers van de provincie een activiteit te bedenken om Groningen op een nieuwe manier te ontdekken.

Het idee

Peter kwam met het idee van een ontdekkingsreis: 'Tocht om de Noord', een langeafstandswandeltocht niet l ngs interessante gebouwen, maar zo veel mogelijk er doorh  en: ingang in, uitgang uit. Dus d  r de kerk, d  r de molen (enzovoort) als onderdeel van de route, waarbij beleving voorop staat, beleving met alle zintuigen.

Gelopen wordt er in het laatste weekend van september: dit jaar op 28 en 29 september.

De wandelaars ontdekken daarbij zo veel mogelijk highlights van Groningen: musea, borgen, kerken, kroegjes, fabrieken en dergelijke. Bij de eerste tocht liepen er 1000 mensen mee. Het zintuig was 'proeven' en het motto 'Wandelen door de proeftuin van

Groningen'. Alles wat er te proeven viel kon geproefd worden. Het was direct een succes.

Bij de tweede tocht was het zintuig 'zien' en het motto 'Wandelen door de huiskamer'.

De zintuig van de derde tocht was 'voelen' en het motto 'Wandelen door 't avontuur in Groningen'. Op diverse plaatsen kan het verleden en heden worden beleefd, zoals de sfeer voelen in een kerk met orgel-





spel, koorzang of luisteren naar een prediker. Zo werd er voor elk jaar een zintuig en een motto bedacht. Op een kaart kunnen de wandelaars elke bezochte locatie afstempelen en dan: op naar de volgende.

Geïnspireerd door het Groninger Volkslied loopt de tocht meestal 'Van Lauwerzee tot Dollard tou' of 'Van Drenthe tot aan 't Wad', dwars door de provincie.

Tocht om de Noord 2019

Vanaf 1 maart 2019 om 18:00 uur was de inschrijving geopend. Binnen een kwartier was de tocht volgeboekt: 5.000 deelnemers. En er staan er nog 4.000 op de wachtlijst! Dit jaar is het zintuig ruiken. Motto: Adem de sfeer van het industriële erfgoed. Het hoofdpodium staat in Veendam. Daar wordt gestart en keert men ook weer terug na een kruistocht langs bijzondere locaties, zoals steenfabrieken, strokartonfabrieken, scheepswerven en molens. Nou en daar valt wat te snuiven!

Pronkjewailpad

'Ain Pronkjewail in golden raand is Grönnen, Stad en Ommelaand'

Peter organiseert dit allemaal niet alleen. Een team van vijf projectleden zorgt voor de communicatie, logistiek, programma, route en deelnemers. Vooral omdat de 'Tocht om de Noord' zijn maximum heeft bereikt is er een nieuw initiatief ontstaan: het Pronkjewailpad. Daar doen in totaal een kleine 300 ondernemers aan mee. Zij bieden hun gastvrijheid aan in de vorm van een 'pronkjewail' (pronkjuweel). Dat is een aardigheidje, een soort visitekaartje van de ondernemer voor de stempelaar, bijvoorbeeld een speciaal hapje of drankje. De bakker offreert een Groninger 'poffert', de palingroker een toastje met een stukje paling, bij de fruitkweker pluk je een appeltje. De wandelaar moet er meestal wel zelf iets voor doen om het pronkjewail te bemachtigen, bijvoorbeeld door een 'maisdoolhof' zijn weg naar de stempel vinden of boven in de kerktoeren met fraai uitzicht zijn stempel halen.

Afspraken

Met elke deelnemende ondernemer zijn persoonlijk afspraken gemaakt: elke post vier dagen in de week geopend, twee dagen niet open, maar dan is er wel een stempelkast en een pronkjewailtje. Het gaat om de interactie tussen deelnemer en plek. Er moet thuis of op het werk iets te vertellen zijn.

Pronkjewailpad-app

Peter: "Niet iedereen kan of wil alleen in september de 'Tocht om de Noord' lopen. Daarom heb ik er nu een individuele variant naast bedacht: het Pronkjewailpad. Er is een noordelijke route: 250 kilometer en een zuidelijke route: 350 kilometer. Nieuw daarbij, sinds dit jaar, is dat wandelaars zelf tijd, plaats en de te lopen afstand kunnen bepalen. Je stapt in wanneer en waar je maar wilt."

Van de 300 locaties waar gestempeld kan worden zijn er 20 molens in de tochten opgenomen. De wandelaar stempelt bezochte locaties af op zijn stempelkaart. Dat stempelen kan fysiek maar sinds kort ook digitaal via de pronkjewailpad-app, gratis te downloaden. Het Pronkjewailpad en de locaties zijn geopend van 1 april tot 31 oktober. Doorgaans is 80 tot 90% geopend. Via de kastjes kun je dus ook buiten de openingstijden stempelen.

Groninger Volkslied 100 jaar

Dit jaar is het 100 jaar geleden dat Geert Teis Pzn (het pseudoniem van Gerhard Willem Spitzen)* het Grunnens Laid schreef. Hoofdonderwijzer Gerard Roelof Jager geboren in Slochteren componeerde de melodie. Dit volkslied, in Nederland het enige in de streektaal, stond voor het eerst afgedrukt in het maandblad 'Groningen' in april 1919. Om dit 100 jarig bestaan te vieren is het volgende bedacht. In 100 dorpen in de provincie, in cafés, kerken, dorpshuizen of waar dan ook wordt op 28 september precies om 17:00 uur tegelijkertijd het Grunnens Laid gezongen. Het hoofdpodium staat op het Museumplein in Veendam waar de 'Tocht om de Noord' dit jaar start. RTV Noord brengt van het hele gebeuren verslag uit. Iedereen kan het zo allemaal op tv. of mobieltje volgen en het volkslied meezingen.



[Van Lauwerszee tot Dollard tou samenzang in de gereformeerde kerk van Winschoten](#)

Kortom

De 'Tocht om de Noord' en zijn variant 'Het Pronkjewailpad' zijn uitgegroeid tot toptoeristische attracties van Groningen. "Elke maand worden er circa 25.000 mensen aangeschreven met informatie hierover," voegt Peter Velthuis er terecht niet zonder trots aan toe. Dit jaar gaat de 14e editie ook vanwege de viering van het Groninger volkslied een massaal feestelijke gebeurtenis worden. En nu maar hopen op mooi weer.



- * Het werk van Geert Teis Pzn. is overgedragen aan het Veenkoloniaal Museum in Veendam.
- * Pronkjewail. Andere betekenis: hete bliksem = stampapot: 2 delen aardappel, 1 deel zure appel (goudrenet), 1 deel zoete appel, of peer, 1 deel ui. Opgediend met bloedworst. Door het vele vocht blijft de stampapot lang heet, vandaar hete bliksem. In West- en Noord Duitsland noemt men het 'Himmel und Erde' (appel uit de hemel geplukt, aardappel opgedolven uit de aarde).

MOLENSTEENMAKERIJ



Alle soorten molenstenen, scherpdienst, afstellen, maaltechnisch advies.

Onderhoud aan oliestenen en pelstenen.

Restauratie van stenen en maalstoelen.

Kweernen, wrijfstenen, demo-steentjes.

Kneus- en scherphamers.

www.molenstenen.nl

Werkplaats: Eendenpoelseweg 6a, 6581 AB Malden, Nederland

Tel.: 0031 (0)24 696 36 54 / 0031 (0)6 53 66 76 86

E-mail: molensteenmakerij@planet.nl



Broodmeel - cakemixen - pannenkoek mixen - bakbenodigdheden

Molenwinkel

In onze molenwinkel aan de Woldweg 70 in Kropswolde vindt u een uitgebreid assortiment aan diverse broodmeelen, cakemixen etc.



Webwinkel

Bezoek onze webwinkel en maak kennis met alle producten die wij kunnen leveren. Webbestellingen voor 12.00 uur kunnen de volgende dag al bij u thuis geleverd worden.

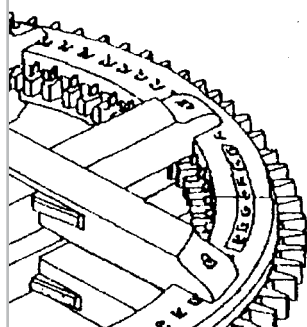


Mulder Pot - Kropswolde, Woldweg 70, 9607 PG Kropswolde, 0598 - 394 953
www.molennulderpot.com

Aannemers-Restauratie &
Molenmakersbedrijf
Molema
V.O.F.



Provincialeweg 4a, 9677 TW Heiligerlee. +0031(0)597 - 591660
info@molemavof.nl www.molemavof.nl



GL Het Groninger Landschap



Steun de molens van Het Groninger Landschap
Word Donateur

www.groningerlandschap.nl of bel: 050 - 313 59 01



Overige zaken en gebeurtenissen over en bij molens

ANDER MOLENNIEUWS

De Molens van Uithuizen vijf eeuwen molenhistorie

Op zaterdag 12 oktober 2019 verschijnt het boek 'De Molens van Uithuizen, vijf eeuwen molenhistorie'. Het boek is samengesteld door Bob Poppen met medewerking van Jakob-Jan Medendorp jr. Het boek omvat 262 pagina's en is voorzien van ruim 200 documenten en foto's.

In het boek wordt vijf eeuwen geschiedenis van Uithuizen verteld waarin de molens centraal staan. Er is veel nooit eerder gepubliceerd materiaal. De auteur beschrijft in volgorde van de tijd de geschiedenis van elf molens in de voormalige gemeente Uithuizen. De enige molen die bewaard is gebleven is de huidige molen *De Liefde*.

Het gebonden boek wordt gedrukt in bijna A-4 formaat en kost € 39.50 euro per stuk.

'De Molens van Uithuizen' wordt uitgegeven door Stichting Uitgaven Noord-Groningen in Warffum.

[Boek bestellen](#)

Open Monumentendag

Op 14 september is het Open Monumentendag en ook molens zijn dan voor het publiek geopend:

Molen De David/Openluchtmuseum Het Hoogeland Warffum

Op het terrein van Openluchtmuseum Het Hoogeland staat De David, een kleine zaagmolen, gebouwd rond 1890 om het systeem van zelfzwichting uit te proberen. De molen werd in 2013 gerestaureerd in de situatie van rond 1900. De David is een unieke molen. Het is de enige zaagmolen van deze grootte, die bewaard is gebleven. Dick De Graaf zal De David draaien van 11:00 tot 17:00 uur. De molen heeft vanwege zijn geringe afmetingen een eenvoudig te verwijderen kap. Het jaarlijkse lichten van de kap staat voor vrijdag 18 oktober gepland

tussen 14:00 en 16:00 uur. De meeste kans om een draaiende en zagende molen te zien, heb je als er sprake is van oostenwind.

[Molen De David](#)

Oktober Kindermaand

Oktober is de maand van de gratis kindervoorstellingen bij culturele instellingen in Groningen. Gratis workshops, dans, muziek, theater, knutselen en speurtochten voor kinderen van 4 tot en met 12 jaar. Ook molens doen mee.

Kijk voor meer informatie

[oktober-kindermaand-2019/](#)

en voor het programma op

www.kindermaand.nl.

Afscheid Gitta op den Akker

Per 1 juli 2019 is Gitta op den Akker niet meer werkzaam voor Erfgoedpartners.

In januari 2017 kwam Gitta als freelancer het team van Erfgoedpartners versterken. Zij was voor Erfgoedpartners actief op meerdere erfgoedterreinen zoals het groene- en agrarisch erfgoed. Voor de molenwereld in Groningen was zij contactpersoon voor de moleneigenaren met betrekking tot beleid en instandhouding en zat zij namens Erfgoedpartners in de Adviesraad van De Hollandsche Molen.

Daarnaast zat Gitta het platform moleneigenaren voor, voerde zij gesprekken over de molenbiotoop, had zij contact met het Gilde van vrijwillige molenaars afdeling Groningen over onder andere het laten maken van een wervingsfilmpje en was zij projectleider van 'Ken je eigen Groninger molen', waarin vrijwilligers en bouwhistorici de bouwgeschiedenis van hun molen inventariseren. Gitta heeft een eigen adviesbureau en zal af en toe voor Erfgoedpartners werkzaamheden uitvoeren. Zo is zij betrokken bij de organisatie van het Orgelsymposium op 15 oktober in het kader van de Orgelzomer Groningen 2019. Roeli Broekhuis zal haar taken betreffende de molens overnemen.



Historische rubriek

Meelloodjes

Tekst en foto's: B.D. Poppen



Meelloodjes, een 'verborgen' geschiedenis

In het najaar, als de oogst van het land is, ziet men op de velden wel eens iemand met een metaaldetector lopen, zoekend naar voorwerpen uit het verleden, verborgen in de grond. Sommige vondsten zijn meelloodjes (verzegelloodjes), oftewel loodjes die bij het afsluiten van zakken meel eraan werden vastgebonden.

In het artikel dat ik hierover heb geschreven, vermeld ik het gebruik van loodjes in de loop der eeuwen en wijd dan verder uit over meelloodjes.

Het gebruik hiervan begon geleidelijk te ontstaan na de invoering van het patentrecht en werd na de invoering van de merkenwet in 1880 veelvuldig gebruikt. In die periode

vond bij de meeste meelbedrijven de overgang plaats van wind naar stoom. Daarnaast vonden veel bedrijven hun start vanaf het gemechaniseerde tijdperk en wijzigingen in de belastingwetgeving. Niet alleen in Nederland en Vlaanderen, maar ook in andere westerse landen werd het gebruik van loodjes veelvuldig toegepast.

De meelloodjes zijn voorzien van letters en merken, waarmee wordt duidelijk gemaakt wat er in de zak zit, wat de kwaliteit van het meel is en door welk meelbedrijf het is gemaakt. In het artikel belicht ik vele molens en meelfabrieken die deze loodjes hebben gebruikt.

[Volledig artikel](#)



Ken je jouw eigen molen eigenlijk wel?

Achtergrond

Bouwhistorisch onderzoek is het aan de hand van bouwsporen analyseren van historische gebouwen. Aan de hand van de vorm, de gebruikte materialen en de constructiewijze, wordt getracht om de oorspronkelijke situatie te achterhalen en in beeld te brengen welke wijzigingen zich sinds de bouw hebben voorgedaan. Het resultaat van een bouwhistorisch onderzoek is een bouwhistorische waardenstelling. Zowel de contextuele waardenstelling, het gebouw in haar omgeving en vergelijk met soortelijke monumenten, als de intrinsieke waarde, van de verschillende onderdelen in het gebouw zelf worden onderzocht. Dat laatste is van belang als een monument aan de vooravond staat van een herbestemming of een grote restauratie.

In het grijze verleden legden restauratiearchitecten zelf het een en ander van de bouwhistorie vast. Eind jaren zeventig, begin jaren tachtig van de vorige eeuw werd bouwhistorie een aparte professie. Molinologie is de wetenschap die zich met historisch onderzoek naar molens bezig houdt. In internationaal verband zijn sinds de jaren zeventig van de vorige eeuw vrijwillige molinologen actief. Deze leden zijn verenigd in TIMS (The International Molinologic Society). In de jaren tachtig is de dochtervereniging TIMS Nederland en Vlaanderen opgericht. Dankzij deze vereniging heeft bouwhistorisch onderzoek aan molens in Nederland bekendheid gekregen.

Pas in 2014 is in het beleidsdocument 'Een toekomst voor molens' van de RCE duidelijk aangegeven dat aan iedere restauratie een bouwhistorisch onderzoek vooraf dient te gaan. Tegenwoordig is bouwhistorisch onderzoek opgenomen in de uitvoeringsrichtlijnen voor gecertificeerde monumentenadviseurs (URL 2001 en URL 2002). Net als de APK bij een oude auto is bouwhistorisch onderzoek in de restauratiewereld een vanzelfsprekendheid geworden. In Nederland zijn tientallen professionele bouwhistorische bureaus actief. Molenspecialisten die bouwhistorisch onderzoek aanbieden zijn er drie tot vier.

Nieuwe inzichten

Gaandeweg is duidelijk geworden dat molens onderhoudsgevoelige objecten zijn. Als de historie van een molen bij de betrokkenen niet bekend is, dan kan een molen wel netjes gerestaureerd zijn, maar in het onderhoud kunnen dan alsnog historische waardevolle onderdelen verwijderd worden.

Maar dat is niet de belangrijkste wijziging. Het zijn de molenaars die voor nieuwe inzichten hebben gezorgd. De eerste lichter vrijwilligers heeft het vak van oude beroepsmolenaars geleerd. Het credo was malen en molens werden ook door vrijwillige molenaars als werktuigen gezien. De huidige molenaars en molen-gidsen zijn veel breder georiënteerd en hebben naast de techniek ook oog gekregen voor de geschiedenis van hun molen.

Inleiding

In het vlakke Groninger landschap zijn molens beeldbepalende elementen met een grote cultuurhistorische waarde. Voor het behoud van deze historische werktuigen is het voor moleneigenaren van groot belang om kennis van hun molens te hebben. Niet alleen op technisch gebied, maar ook op bouwhistorisch gebied. Pas dan zijn ze een goede gesprekspartner voor adviseurs en molenmakers. Naast het PIPplan en de RI&E zou de Bouwhistorische Verkenning dus tot de basisdocumenten van iedere molen moeten behoren. De kortste klap om dit doel te bereiken, zou zijn om bij alle 88 Groninger molens door professionals een bouwhistorisch onderzoek op te laten stellen. Het effect hiervan zou echter beperkt zijn. De rapporten zouden in de kast verdwijnen en in de praktijk zou nog bijna niemand met de bouwhistorische waarde rekening houden.

Het Groninger Molenhuis is daarom een pilot gestart om meer draagvlak te krijgen voor bouwhistorisch onderzoek. Hierbij werkten bouwhistorici en de moleneigenaren samen. Het doel van de pilot was om na te gaan of met een gezonde combinatie van professionele inzet en vrijwilligerswerk met minder moeite en kosten een gedegen bouwhistorische verkenning opgesteld kan worden. Het neven doel dat hiermee bereikt wordt, is dat molenaars en moleneigenaren bekend raken met de bouwhistorische aspecten van hun eigen molen en deze weten te waarderen. Hierdoor kunnen ze als molengids tijdens rondleidingen meer over hun eigen molen vertellen. Ook kunnen ze bij toekomstig beheer en herstel ervoor zorgen dat bouwsporen behouden blijven.

De voorbereidingen

Na het projectplan geschreven te hebben, nam projectleider Gitta op den Akker de voorbereidingen ter hand. In totaal werd bij zes verschillende typen molens met zes verschillende eigenaren een bouwhistorische verkenning opgesteld. Hierbij werden de vrijwilligers begeleid door drie verschillende professionele molinologen. Ik had het voorrecht om de bouwhistorische onderzoeken aan de Langelandster Molen en de Noordstar in Noorbroek te mogen uitvoeren. Vooraf werden in drie sessies in Het Groninger Molenhuis de molenaars en de moleneigenaren voorbereid op wat het bouwhistorisch onderzoek inhoudt en hoe je een dergelijk onderzoek aanpakt. Ook konden wij beroeps-onderzoekers even afstemmen hoe diepgravend we in ons onderzoek zouden gaan.

Ieder bouwhistorisch onderzoek begint met deskresearch om te achterhalen wat er van het object al bekend is. Hiervoor werd een handig invulschema opgesteld. Ook werden er lijsten van de te fotografe-

ren onderdelen opgesteld. Bij molens blijkt het vrij eenvoudig te zijn om alle nuttige foto's voor een bouwhistorisch onderzoek in een lijst weer te geven. Nadat de vrijwilligers de lijsten hadden ingevuld en de foto's hadden gemaakt, konden we aan de slag met het veldwerk ter plaatse.

De Noordstar

's Ochtends werd ik verwelkomd door Taeke Overdijk en Grieto de Vries met koffie en molenkoek in de schuur die tegen de molen aan gebouwd is. Grieto had wel een en ander gefotografeerd maar aan een uitgebreide fotorapportage waren beide heren nog niet toegekomen. Een echt probleem was dat niet. Taeke nam mijn camera over en we gingen van start. De schuur waarin we koffie hadden gedronken, bleek binten te hebben die uit rondhout waren opgebouwd. Nergens waren telmerken te vinden, hetgeen aangeeft dat de gehele constructie ter plaatse gemaakt is. Het type baksteen, de gebruikte ramen en ook het gebruik van kippengaas in plaats van dakbeschot, gaven aan dat het een boerenschuur was die rond 1900 aan de molen was toegevoegd. Na de schuur hebben we ook maar even gekeken naar het woonhuis. Hieraan viel op dat het pand met exact dezelfde stenen als de voet van de molen was opgebouwd. Het woonhuis is een oud boerderijtje dat net als de molen in 1849 gebouwd is. Even werd nog gedacht dat het woongedeelte van de boerderij een oude sarrieshut was, maar al snel werd duidelijk dat alle bakstenen van de boerderij hetzelfde formaat hadden en dat de gehele boerderij dus uit hetzelfde jaar dateerde.

Aan de zuidzijde van Noorbroek liep het kanaal naar Stootshorn. In logistiek opzicht was deze locatie vele malen beter en hier stonden dan ook meerdere industriemolens waaronder De Aurora, de hoogste molen van Groningen. De bouwheer van De Noordstar, J.N. Mulder, was de zoon van de eigenaar van De Aurora. Ook stond een kleine eeuw eerder op het perceel van De Noordstar nog een standerdmolen, wist Grieto me te vertellen. Mogelijk was het stukje grond nog familie-eigendom en heeft pa Mulder zoonlief geholpen bij de bouw van zijn molen. Een vetpot was het niet. Uit alles blijkt dat de molen goedkoop is gebouwd. Zo heeft de molen geen aparte steenzolder, maar liggen de molenstenen net als de pelsteen op de stelingzolder.

Aan de toegangsweg naar de molen stonden diverse daglonershuisjes, wist Grieto zich nog te herinneren. Aan het eind van de west staat rechts de boerderij en met een bocht kan men links de poortdeuren van de molen binnen rijden. Het pad liep naast de boerderij door zodat men achter de boerderij bij de mendeuren kon komen. De molen heeft poortdeuren aan de noordoostzijde en poortdeuren naar de westzijde. Die

aan de westzijde zijn, gezien de slijtsporen die karren in de muren hebben achtergelaten, nauwelijks gebruikt. Hierachter lagen ook de akkers van de boerderij. Men reed met de kar dus niet door de molen heen, maar alleen achteruit via de noordoostpoort tot onder het luiwerk. Dit luiwerk zit echter aan de noordzijde en met een katrol op de luizolder werd de luiketting naar het noordoosten geleid. Waarschijnlijk is hier sprake van een bouwfout. De molenmaker was in de werkplaats al druk bezig met het achtkant en het gaande werk toen hij erachter kwam dat de toegangspoort 1/8 verdraaid was.

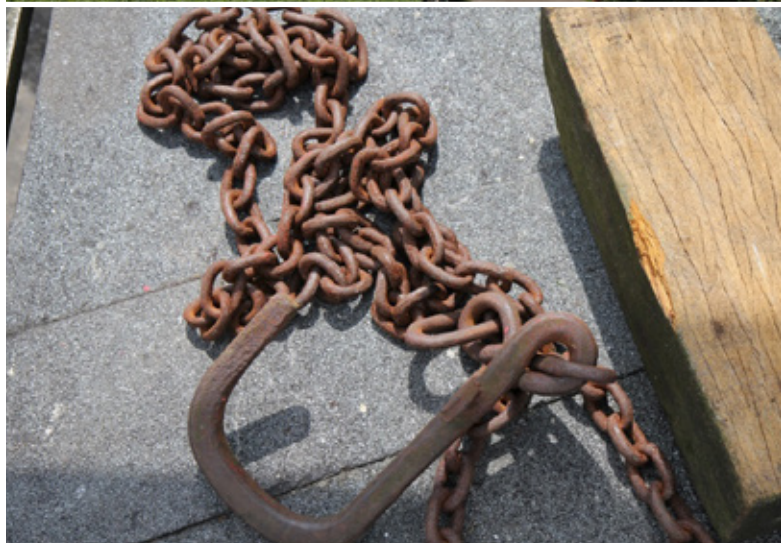
Nadat we dat, staande op het molenerf, ons allemaal gerealiseerd hadden, zijn we de molen ingegaan. Opvallend was dat wel diverse zaken aan de molen gerepareerd waren, maar dat in essentie de molen nog origineel was gebleven. De enige wijziging die de molen heeft ondergaan, is dat het koppel stenen aan de zuidzijde 80 cm naar het zuidoosten is opgeschoven. De reden hiervan kon niet echt achterhaald worden. In een korbeel vonden we zowel het slijtspoor van een touwsnaaraandrijving van een buil als een groot vetspoor van een transmissie-as die bij een motoraandrijving gehoord kon hebben. Leuke details waren de zeer oude smeedijzeren bezetketting en de halssteen van de houten as die nog altijd op de kapzolder lag.

Al met al zijn we in korte tijd heel wat meer over de molen te weten gekomen, maar, en zo gaat het altijd met onderzoek, helaas zijn er weer even zoveel vragen bij gekomen. Waar stond die oude standermolen nou precies, en waarom heeft men de stelling met 40 cm verlaagd, om maar een paar vragen te noemen. Feit is dat voor Taeke en Grieto een wereld open gegaan is.

De Noordstar had tot 1942 nog een houten as. Wel zijn er ijzeren roeden met op 2 enden zelfzwichting aangebracht.

Op de Langelandster molen werd ik verwelkomd door Harmannus Noot. Harmannus is lid van TIMS, en daarom al meer bekend met bouwhistorisch onderzoek dan Taeke en Grieto. Ter voorbereiding had Harmannus al een zeer goede fotorapportage gemaakt, en het enige dat ik nog hoefde toe te doen, was hem assisteren bij het fotograferen van de inscripties in de binten en de waterlopen aan de binnenzijde. Als je met zijn tweeën bent, kun je met een lamp strijklucht langs een balk laten schijnen waarna de ander hele fraaie foto's kan maken. Het resultaat is dat we nu een zeer fraaie collectie foto's van deze molen hebben.

Ook had Harmannus enige informatie over de boerderij ten oosten van de molen. Bij deskresearch naderhand bleek dat het in de streek rond Garmerwolde gewemeld had van dit soort molentjes. De Langelandster



molen was op de grens tussen een hoger en een lager deel van de polder gebouwd. Uit de geomorfologische kaart werd meteen duidelijk waarom men deze locatie voor de molen gekozen had. Grappig is dat men bij de realisatie van het nieuwe gemaal pal naast de molen, precies dezelfde afweging gemaakt heeft.



Na een lange periode van verval heeft men in 1988 de Langelandster molen zeer ingrijpend gerestaureerd. Feitelijk is alleen het achtkant nog origineel en daaruit valt af te lezen dat men in 1832 een zeer degelijke poldermolen gebouwd heeft. Een kraak bij één van de houtverbindingen van de kapzolder geeft aan dat de molen een keer een enorme dreun moet hebben gehad. Blijkbaar is in het grijze verleden een keer een roe of een as gebroken. Op foto's uit 1935 lijkt het of de molen voorzien is van zwarte dakbedekking. Als je beter kijkt zie je echter dat het een zeer dunne laag riet is met daar overheen een dikke laag koolteer. Als je aan de achterzijde van de veldkruizen gaat voelen, dan voel je echter maar spijkergaten van één oorspronkelijke set rietlatten. Tot 1950 heeft de molen één hooguit twee rietdekken gehad. Het rietdek uit 1988 is het derde rietdek in het leven van de molen.

Tijdens het veldwerk kregen we de indruk dat, ondanks dat de molen ingrijpend gerestaureerd was, de meeste constructies nog origineel waren. Bij het vergelijken van de foto's van Harmannus met oude foto's kwam

echter naar voren dat de restauratie uit 1988 voor het karakter van de molen bijzonder slecht uitpakte. Zo zijn de veldmuren uit 1988 aanmerkelijk hoger en voorzien van hoekpenanten. Hierdoor heeft het achtkant meer taille gekregen. De bovenas kon blijkbaar aan de voorzijde niet hoger in de kap gelegd worden, waardoor zowel de binnenroe als de buitenroe met een vrij grote porring moesten worden uitgevoerd. De nieuwe kap is overigens veel groter dan de oude, waardoor tegenwoordig het hekwerk pas op twee meter vanaf de askop kan beginnen. Het staartwerk heeft een lierwerk met een rondgaande ketting in plaats van een lierwerk met een conische trommel en een staalkabel. Zelfs de kleurstelling is gewijzigd. Oorspronkelijk had de molen witte borden en donkere (groene?) voorzomen. Tegenwoordig zijn dat witte voorzomen en groene borden. De luiken van de kap hebben rode zandlopers, terwijl oorspronkelijk alles aan de kap wit was.

Het bouwhistorisch onderzoek aan de Langelandster molen was op een bepaalde manier teleurstellend. Als men in 1988, voorafgaand aan de restauratie ook bouwhistorisch onderzoek had verricht, dan was men wellicht met veel meer gegevens de restauratie in gegaan en kon de molen in historisch opzicht veel beter behouden blijven. Anderzijds is het met het oog op het beheer in de toekomst nuttig om te weten welke bouw delen monumentale waarde hebben en welke niet. Wellicht kunnen bij onderhoud en restauratie in de toekomst bepaalde zaken nog ongedaan gemaakt worden.

Tenslotte

Of een pilot succes heeft, is altijd de vraag. Het viel me bijvoorbeeld op dat met een klein rondje over het internet al heel wat achtergrondinformatie over een molen te vinden is, die een vrijwilliger gemakkelijk zelf kan opzoeken. Ook blijkt het voor vrijwilligers niet mee te vallen om bouwsporen te inventariseren en te analyseren. Maar ja, wat wil je als je als molenaar al tientallen jaren iedere zaterdag langs een beschadigde deurpost je molen binnen loopt. Dat die beschadiging een oud bouwspoor is, zie je gewoonweg niet meer. Bouwhistorisch onderzoek vraagt nu eenmaal om vreemde ogen die met een frisse blik naar je molen kijken.

Wat mij in ieder geval is bijgebleven, is dat het vooral erg leuk is om samen met de molenaars hun molen bouwhistorisch te onderzoeken. Molenaars zijn betrokken en hebben soms net een klein stukje informatie waardoor puzzelstukjes gemakkelijk op hun plek vallen. Nu ze meer over de molen weten en aan de hand van de bouwsporen zelf de geschiedenis van hun molen kunnen duiden, begint de geschiedenis veel

meer voor de vrijwilligers te leven en zijn ze nog enthousiaster over hun monument. Mijn dank gaat uit naar Taeke Overdijk, Grieto de Vries en Harmannus Noot voor hun gastvrijheid, en hulp bij de achtergrondinformatie, het veldwerk en de foto's voor deze bouwhistorische verkenningen. Het waren gezellige veldagen.

De uitkomsten van de pilot zijn besproken met De Hollandsche Molen en de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed. Of er een vervolg komt is nog niet duidelijk.

Bij het project 'Ken je eigen Groninger Molen' waren de volgende molens betrokken:

- De Jonge Hendrik in Den Andel (Molenstichting Winsum)
- De Noordstar te Noordbroek (Molenstichting Midden- en Oost-Groningen)
- De Hoop in Haren (stichting Molen De Hoop)
- De Hoop in Kropswolde (de heer J.J. Pot)
- Fortuna in Noordhorn (gemeente Zuidhorn)
- Langelandster molen in Garmerwolde (Stichting De Groninger Poldermolens)

**Deze rubriek gaat over timmeren, schilderen
en restaureren aan de Groninger molens**

MOLEN ONDERHOUD

Koren- en pelmolen **Molen Berg (130)** te Winschoten

In 2018 en 2019 heeft de molen een vrijwel complete verbouwing ondergaan. Enkele vergane houten delen van raamkozijnen en deuren zijn uitgestukt. De aluminium kleppen zijn geschuurd en geverfd. De werkzaamheden zijn uitgevoerd door Beikes Schilderswacht B.V. te Winschoten.

Westerse molen Nieuw-Scheemda

De toevallige passant die eind juli langs de Westerse molen reed, zag veel bedrijvigheid bij de Westerse molen, kraan, hoogwerker en ... een vliegende schotel! Geen aliens, maar molenmakers, van Doornbosch. De 'vliegende schotel' blijkt bij nadere beschouwing een soort paraplu te zijn. Molenmaker Doornbosch uit Adorp heeft donderdag 1 augustus de kap van de Westerse molen gelicht. Daar moet nogal wat werk aan gebeuren: de beide

voeghouten worden vervangen. Die waren doorgebogen, waardoor de molen niet meer kon draaien. En de tempelbalk, die tussen de beide voeghouten zit - aan de voorkant - was ook rot en wordt dus ook vervangen.

Omdat de voeghouten de basis zijn van de kap is het niet mogelijk die te vervangen terwijl de kap er nog op ligt. Daarom worden de werkzaamheden naast de molen verricht. De kap moet er eerst af. Doornbosch denkt dat het in oktober weer klaar is, maar zelfs in de zomer is het geen goed idee om de molen maanden zonder kap te laten staan. En daar is dus die 'vliegende schotel' voor: een noodkap, die de molen keurig waterdicht afsluit.

Ook het Dagblad van het Noorden publiceert over de werkzaamheden aan de molen en het lichten van de kap:

[Kleine boktor, grote gevolgen](#)

Zie ook de website van MSMOG:

[Vervangen kap Westerse molen](#)



NIEMAN **MOLENBOUW** ONDERHOUD • RESTAURATIE

Bezoekadres Wierumerschouwsterweg 17
 9774 TE Adorp
Postadres Hoofdweg 156
 9617 AL Harkstede
 niemanmolenbouw@gmail.com
 +31 6 20414397

Wieringa molenbouwadvies

Geert Reindersstraat 20 • 9951 CC Winsum
 T (0595) 44 31 92 • M 06 55 80 85 93
 info@wieringamolenbouwadvies.nl



www.wieringamolenbouwadvies.nl

Koning Molenzeilen



- Nieuwe zeilen
- Reparaties
- Touwwerk
- Smeermiddelen
- En meer

Sipke Koning
 06-44003400

www.koning-molenzeilen.nl

DISCUS UW HUISDIEREN SPECIAALZAAK **Ekkelkamp**

- * Tropische vissen, aquariums en benodigdheden
- * Hengelsport en benodigdheden
- * Vogels, vissen en knaagdieren
- * Hondensport, dierbenodigdheden
- * Diervverzorging en -apotheek
- * Paarden- en veevoerders
- * Klompen en laarzen



Fa. Ekkelkamp
 Rijksstraatweg 135 Haren
 tel. 050-535 02 15

GRONINGER MOLENWERELD

Officiële opening Ommetje Windlust

Op 10 mei 2019 verrichte Adriaan Hoogendoorn, burgemeester van de gemeente Midden-Groningen in dorpshuis De Pompel in Overschild, de officiële opening van het Ommetje Windlust, een wandeling door en om Overschild en het Roegwold. Dit is het tweede Ommetje dat officieel geopend wordt. Het eerste was vorig jaar mei in Nieuw-Scheemda, het Ommetje Westerse Molen.



De voorzitter van de MSMOG, Reint Huizenga, sprak in zijn openingswoord over de activiteiten die de MSMOG onderneemt om haar molens onder de aandacht van de bevolking te brengen en te houden (zoals het creëren van wandelingen en fietsroutes, organiseren van workshops, opzetten van een festival). Immers, dit cultureel erfgoed heeft voor een groot deel bijgedragen tot het ontstaan van het huidige geografische Nederland.

Vervolgens memoreerde de heer Hoogendoorn het belang en behoud van cultureel erfgoed en dan in het bijzonder molens zoals gebouwd in vroegere tijden. Ook sprak hij zeer positieve woorden over de MSMOG en zijn activiteiten om cultureel erfgoed onder aandacht van de bevolking te brengen en te conserveren voor de toekomst. Tevens memoreerde hij nog het bezoek aan de

MSMOG op 23 april 2019 in de Molenschuur te Noordbroek, met het College van Burgemeester en Wethouders, waaraan hij een zeer positief gevoel had overgehouden.

Vervolgens ging een gezelschap van ongeveer 35 personen inclusief de burgemeester en enkele beleidsambtenaren onder prima weersomstandigheden aan de wandel onder leiding van gids Phil Hoogeveen. Hierbij werden diverse stationnetjes aangedaan en uitleg gegeven waaronder molen De Windlust, molenbouwer Enschede aan Zee, uitzicht en uitleg over het natuurgebied bij het Schildmeer door boswachter Annet de Jong, bezichtiging van de NH Kerk (eigendom van de Stichting Oude Groninger Kerken) en vervolgens terug naar De Pompel. Het oordeel van de wandelaars over dit Ommetje was zeer positief.

De middag werd afgesloten met een hapje en drankje in de Pompel waarna iedereen met een pen van de MSMOG en plattegrond van het Ommetje tevreden huiswaarts ging. Het streven van de MSMOG is om op redelijke korte termijn nog twee Ommetjes uit te werken namelijk het Ommetje Noordstar te Noordbroek en het Ommetje Entreprijs te Kolham.

Molenstichting Midden- en Oost-Groningen





Filmimpressie

Willem van Karsen maakte van de opening en de wandeling een filmimpressie:

[Officiële ingebruikneming Ommetje Overschild](#)

Activiteitencommissie MSMOG

Fietsrondjes

Medio 2018 is op initiatief van het bestuur van de MSMOG een Activiteitencommissie opgericht onder voorzitterschap van Fred Nieborg, die wordt ondersteund door een drietal bestuursleden. De commissie staat dus nog in de kinderschoenen en is op zoek naar vrijwilligers die de commissie willen verster-

ken. Desondanks is er wel een begin gemaakt met een aantal activiteiten, waaronder het samenstellen van een tweetal fietsrondjes in het gebied waar de molens van de MSMOG liggen. Omdat de molens nogal verspreid zijn binnen de gemeenten Midden-Groningen en Oldambt is het noodzakelijk twee fietsrondjes te maken, namelijk fietsrondje 1 en 2. Ook is het de bedoeling samenwerking te zoeken met stationnetjes waar iets te doen of te zien is en waar koffie/thee gedronken en of gegeten kan worden (dit moet nog uitgewerkt worden).

Fietsrondje 1 gaat met name door het westelijk gebied langs/door de dorpen Steendam, Overschild, Harkstede, Kolham, Froombosch, Slochteren, Schildwolde, Hellum en terug naar Steendam. Het gebied waar wordt gefietst is het prachtige 'Roegwold', met zijn natuur, en het Schildmeer. In Overschild staat molen De Windlust met zijn motorhuisje, in Harkstede Stel's Meuln en de Entreprise staat in Kolham. Ook langs de Groene Dijk in Slochteren bevinden zich drie molens namelijk de Fraeylema, Groote Polder en De Ruiten. In Harkstede staat onder andere de monumentale NH kerk en in Slochteren bevinden zich het Geologisch Archeologisch Streekmuseum en de Fraeylemaborg. Schildwolde heeft de Juffertoren en in het te fietsen gebied bevinden zich nog meer bezienswaardigheden en horecagelegenheden. Nadere invulling van fietsrondje 1 volgt.

Fietsrondje 2 loopt door het oostelijk deel van het molengebied. Deze is al meer uitgewerkt dan fietsrondje 1 maar mogelijke stationnetjes moeten nog benaderd worden.

[Klik hier voor beschrijving van de route.](#)

Beide routes zijn in concept klaar en elke route is ongeveer 40 km, dus voor een redelijke fietser met of zonder E-bike prima te doen. Echter, de stationnetjes moeten nog ingevuld worden.

Festival Noordbroek

Wij beogen met het festival Noordbroek de saamhorigheid in de regio verder te versterken!

Wij zien hierin een leuke symboliek met het merk 'molen'. Groningen staat bekend om haar industrie van hout en landbouwgewas-

sen. Beide waren een stuk minder florissant geweest zonder onze molens met prachtige namen als de Noordstar en de Noordermolen, beide te zien in Noordbroek. In samenwerking met onze partners in Noordbroek hebben wij het plan opgevat om zowel de molens als de kerk in het dorp in het zonnetje te zetten. Beide fenomenen lenen zich voor een draagfunctie binnen het culturele leven van Noordbroek en omstreken.

Molenbescherming is de rode draad van onze stichting en daaruit vloeien de verschillende en vele activiteiten voort die wij aanbieden en mede mogelijk maken. Wij vinden het belangrijk om voor het grote publiek een perfecte balans te bieden tussen enerzijds een educatief-historisch gevuld programma en anderzijds een ontspannen dagje uit voor het hele gezin.

In dit dynamische tijdperk zijn veel Groningers gericht op studeren, carrière maken, en op wat de toekomst zal brengen. Maar is het niet net zo belangrijk om soms even de tijd stil te zetten en een blik achterom te werpen? Wij denken van wel.

De Molenstichting Midden- en Oost-Groningen wil samen met de Noordbroekster partners de organisatie van het Festival Noordbroek organiseren in 2020. Het festival draait om het levend houden van het culturele erfgoed, de gezelligheid in het dorp en de culturele geneugten voor de mens in Noordbroek. Het festival gaat daarnaast in op de geschiedenis van het dorp. Omringd met leuke activiteiten over en naast de geschiedenis is het festival er een om in de agenda te noteren. Wij verwachten met gevarieerde programmaonderdelen vele doelgroepen aan te spreken om de leuke reis naar Noordbroek aan te gaan. Denk bijvoorbeeld eens aan: sterkste man van Noordbroek (maalsteen trekken, molenwiekenhaal (wieken handmatig omlaag trekken zonder katrol), pannenkoeken bakken op open vuur met zelf gemaald meel, in optocht verzorgen van het dynamisch theater bij de molen en later bij de kerk en wat te denken van het startschot met musket vanaf de omloop van de molen! De huidige trends in het bereiken van publiek met veel vertoon van spierballentaal laten wij met het Festival Noordbroek even achterwege. Voor u is het net zo leuk om in alle rust te kunnen genieten van al het mooie handwerk dat onze provincie zoveel kleur heeft gegeven. Met het Festival Noordbroek wil de

organisatie een heldere, betere en leukere vorm van cultuurbeleving tot stand brengen. Met deze unieke combinatie van locatie, bewoners, programmering en ervaring wordt een belofte gecreëerd voor het jaar erop. Het gebied tussen molen de Noordstar en de Hervormde Kerk staat een dag in het teken van gezelligheid en educatie. Deze locaties staan klaar voor een bijzonder festival en al haar bezoekers!



Museale molenvondst

Deze keer een bijdrage uit www.collectiegroningen.nl.

Houtzagerij van de firma P.S. Pots

Tekst: Fred Ootjers

Foto: Anton Tiktak, Arte del Norte

Een van de mooiste stukken in de collectie van het Vestingmuseum Bad Nieuwesches is dit schilderij van E.B. van Dulmen Krumpelman (Bad Kreuznach, 25 augustus 1897 - Zeegse, 21 juni 1987). Het stelt de houtzagerij van de firma P.S. Pots voor, zoals die nabij Nieuwesches lag in de Charlottenpolder. Rechts onderin lezen we: 'v. Dulmen / Buurtje bij Nieuwesches '42'.

Pieter Simon Pots (geboren in 1849 in de Süder Christiaan Eberhard Polder) had al in 1883 de Houthandel & Stoomzagerij P.S. Pots aan de Verlengde Hoofdstraat in Nieuwesches. Bekend in Nieuwesches waren 'Pots zien graachte' en 'Pots zien laand'. Daar kwam later de oorspronkelijk door wind, later door stoom aangedreven molen in de Charlottenpolder bij. De molen is allang verdwenen.

Van Dulmen Krumpelman volgde een particuliere tekenopleiding aan de Hendrik de Keyzerschool in Amsterdam en vervolgde zijn studie aan de Rijksnormaalschool voor tekenonderwijs. In 1918 werd hij lid van Arti et Amicitiae en exposeerde geregeld op ledententoonstellingen. Hij schilderde met name in een impressionistische stijl. Na zijn huwelijk in 1921 vestigde hij zich in Drenthe. Hij kwam daar in aanraking met schilders van Groninger kunstkring De Ploeg, waarna zijn schilderstijl losser en kleuriger werd. Hij schilderde en tekende onder meer landschappen, stadsgezichten, circustaferelen en portretten.

Vestingmuseum Bad Nieuwesches

1^e Kanonnierstraat 2

9693 EB Bad Nieuwesches

(0597) 54 22 49 / b.g.g. 06 53 60 9294

www.vestingmuseumbadnieuweschans.nl

Openingstijden

januari-december dinsdag tot en met vrijdag 14:00-16:00 uur

